

YABANCI KAÇAK İŞÇİLİK GERÇEĞİ VE TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Yrd. Doç. Dr. Ayhan GENÇLER
Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü

I. GÖÇ OLGUSU

Göç, birey ya da grupların yerleşmek amacı ile buldukları yerden bir başka yere hareketi olarak genellenebilir. Göç olayı geçici yer değiştirmek amacı ile olabileceği gibi süreklilik içinde yapılabilmektedir (Migration, 1968: 286). Böylelikle göç bireylerin yaşadıkları yerleri nispeten sürekli olarak ve buldukları yerden kayda değer uzaklıkta bir yere gitmeleri şeklinde de belirtilebilir (Gökdere, 1978:10). Bu sebeple göç ister belli bir süreye yönelik olsun isterse süreklilik amacı ile yapılsın, bu hareket ulusal sınırlar içinde olabildiği gibi uluslararası nitelikte de olabilmektedir.

Başka bir tanımlamada ise göç ekonomik, sosyal veya siyasi sebeplerin etkisiyle bireylerin yer değiştirmesi olarak belirtilmektedir (Meydan Larousse, 1971). Birleşmiş Milletler tarafından ise bir yılı aşan süre ile yapılan yer değiştirmeler göç olarak kabul edilmektedir. Bazı yazar ve uluslararası kuruluşlar ise bireylerin iradelerine dayanmayan yer değiştirmeleri göç kavramı dışında tutmaktadırlar (Gökdere, 1978:10-1). Yapılan tanımlamalarda ortak bir fikir birliğinin oluşmamasındaki farklılığın kaynağını, göçün insanlık tarihi kadar eskiye dayanan bir insanlık fenomeni olmasından kaynaklanmaktadır. Tarihin her devresinde nüfus hareketleri görülebildiğinden göçün başlangıç noktası olarak belirli bir olay ya da zaman dilimi belirtilememektedir. Sadece zaman içinde koşullardaki meydana gelen değişim, göçe yol açan sebepleri daha kompleks hale getirmiştir.

Tanımlamalarda görülen farklılıkta olduğu gibi her bilim dalı da göçe kendi bakış açısından hareket ederek yaklaşmaktadır. Beşeri coğrafya açısından göç, salt mekansal değişiklik olarak ele alınırken, Demografi açısından ise göç eden kişilerin salt sayısal önemi önceliklidir. İktisat ise göç olgusunu bir üretim faktörünün bir ülkeden diğer ülkeye geçişi olarak ele almaktadır (Gezgin, 1994:14). Hangi bakış açısıyla bakılırsa bakılsın, önemli olan göç hareketinin başlangıcında ve sonrasında meydana getirmiş olduğu ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel sonuçlarıdır.

A. GÖÇÜN SEBEPLERİ VE TÜRLERİ

Göçün tanımlanmasında olduğu gibi göçün sebeplerini açıklamaya yönelik olarak da tam bir fikir birliği bulunmamaktadır. Buna rağmen önem derecesine göre fikir ortaklığı yapılabilecek bazı etkenler bulunmaktadır. Bunlar; savaşlar, dinsel, kültürel, ekonomik, siyasi ve ailevi faktörler olarak belirtilebilir (Gezgin, 1994: 17-9).

Bir çok nedene dayalı olarak gerçekleştirilebilen göç olgusunun, ulusal sınırlar içerisinde olabildiği gibi ulusal sınırları aşan özelliği de bulunmaktadır. Göçe neden olan faktörlerin farklılıklarına rağmen, olağandışı durumlar haricinde göç olgusu çoğunlukla ekonomik bakımdan itici ve çekici nedenlerin yoğunluğundan kaynaklandığı belirtilebilir.

Yüksek ücretler, mesleki çalışma için istikrar, demokratik hak ve hürriyetlerde ilerilik, yabancı eşle evlilik gibi faktörlere

sahip olan ülke çekici kuvvetleri bulundurmasından cazibe merkezi durumundadır. Diğer taraftan düşük ücret, mesleki araştırma ve çalışma için araçların yetersizliği ve ilgisizlik, kabiliyetten çok kıdeme önem veren katı idari düzen, siyasal haklara yapılan baskılar, siyasal belirsizlikler, iş ve aile ortamındaki huzursuzluklar bulunan ülke bakımından itici faktörleri oluşturmaktadır. Anılan bu kuvvetler arasındaki nispi farklar, terk edilen ülke bakımından itici faktörler ile göç edilen ülkedeki çekici faktörlerin muhasebesini yapan kişi, kararını bu karşılaştırmada çıkan artı değerlere göre vermektedir (Oğuzkan, 1971: 30-1).

Ancak çekici ve itici faktörlerin karşılaştırmasında ve kararın verilmesindeki önemli olan diğer kriter ise bu kararın iradi ya da gayri iradi olup olmadığıdır. Bireyin iradesi ile olan göçler gönüllü göçler olup, genelde ekonomik amaçlar ve kişisel arzuların kaynaklanmaktadır. İrade dışı olan göçler ise savaşlar, nüfus transferleri, iltica hareketleri ve svasi nedenlerden dolayı sürgün edilmeler zorunlu ve arzu dışı göçler olarak nitelenmektedir (Gökdere, 1978:11). Bireyin iradesi dahilinde veya iradesi dışındaki faktörlerin, bireyi göç olgusuna doğru yönlendirmesi, bu hareketin meşru kurallar içinde veya dışında gerçekleştirilmesine sebep olmaktadır. Yeryüzünde yüzyirmibeş milyonun üzerinde insan, vatandaşı oldukları ülkenin dışında yasal ya da yasadışı göçmen işçi, mülteci veya sığınmacı olarak bulunmaktadır. Bu da dünya nüfusunun yaklaşık % 2' sine eşittir.

1. Kurallara Göre Göç

Bireyin göç kararı alması, kararın gerçekleştirilmesi için yeterli değildir. Sınır dışı göç hareketinin olabilmesi için zorunlu olan prosedürlerin yerine getirilmesine bağlı olmaktadır. Özellikle günümüzde yoğun göç hareketine uğramış/uğrayan birçok ülke

yabancı ülke vatandaşlarının kendi topraklarına girişini özel bazı kurallara tabi (Bireyin sahip olduğu menkul / gayri menkulün parasal niteliğine veya kefalet gibi) tutmaktadırlar.

Göç tanımlamalarından da anlaşıldığı gibi, kurallara göre göç sürekli nitelikte olabilmesinin yanı sıra belirli süreye yönelik olarak da gerçekleştirilebilmektedir. Göç, birey tarafından yapılan talebin gidilmek istenilen ülkenin aynı doğrultudaki oluru ile oluşturulabildiği gibi bazı ülkelerin nüfus veya işgücü yetersizliği sebeplerinden kaynaklanan kendi talepleri ile de olabilmektedir. Her ülke tarafından farklı uygulamalar ile de bu gerçekleştirilebilmektedir. Örneğin ABD'leri yıl DV1 yöntemi ile önceden belirlediği ülkelere kota sınırlaması içinde başvuruda bulunanlar arasından kura ile binlerce kişiye her yıl oturma izni vermektedir. Bunun haricinde yapılan diğer bir uygulamada Almanya'nın işgücü açığını, işgücü arzı fazlası olan Güney Avrupa, Türkiye ve Yugoslavya'dan karşılamak amacı ile 1960'ların başında başlattığı "misafir işçi sistemi" dir. Bu sistemdeki amaç, düşük vasıf gerektiren ve düşük ücretli (inşaat, hizmet sektörü vs.) işlerde yabancı genç işçileri bir süre istihdam edip, bunların yeterli birikimde bulduktan sonra ülkelerinde yatırımda bulunmak üzere geriye gönderilip, yerli işçiler tarafından yapılmayan işler için tekrar yenilerinin gelmesini sağlayacak bir rotasyon uygulanmak istenmiştir. Ancak istenilen gerçekleştirilememiş, gelen işçilerin az bir kısmı ülkelerine geriye dönmüş, Almanya da bulunanların ise bazı yeni yasal haklara kavuşması, aile birleşmeleri ve doğum gibi nedenlerle sürekli nüfusları artmıştır. Sonuçta Almanya, 1973'te kapılarını göçe büyük ölçüde kapamak zorunda kalmıştır (Straubhaar, 2001:3-5). Almanya'da ki göçmenlerin ve işçilerin aile birleşmeleri, doğum ve yenilerinin eklenmesi ile 2000 yılında sayıları 7.3 milyona ulaşmış bulunmaktadır. Kontrollü ve sistemli olarak

yapılmak istenen kurallı göçün istenilenden farklı yönere gidebildiği de görülmektedir.

Almanya'nın XX. yüzyılın ikinci yarısında gerçekleştirdiği planlı göç hareketinden sonra, aradan geçen süreçte demografik artıştaki yetersizliklerin, iktisadi sektörlerin ihtiyaç duyduğu iş gücünü karşılayamaması nedeni ile nitelikli eleman açığını karşılamak üzere 2002 yılından itibaren, ülke kotasyonlu göçe kapılarını açmaya başlayacaktır.

2. Kuraldışı Göç

Göç olgusunun diğer bir boyutunu da kuraldışı göç (yasal olmayan/illegal) eylemi oluşturmaktadır. Ancak bu tip eylemin gerçekleştirilmesindeki gerek yöntem farklılığı gerekse amacındaki çeşitlilik hareketin niteliğini karmaşık bir yapıya sokmaktadır. Bu nedenle, bu kişilere; "kaçak işçi, istenmeyen kişiler, istenmeyen yabancılar" gibi, değişik tanımlama ve yakıştırmalarda da bulunmaktadır (Gezgin, 1994:41). Fakat yasal olmayan göçü kapsamlı olarak açıklayabilecek bir teori henüz bulunmamakla birlikte, göç teorisinde yasal göçe neden olan faktörler ile yasal olmayan göç açıklanmaya çalışılmaktadır (Stöbbe, 2000:3).

Yasal olarak göç edenlere ön kapıdan girenler, yasadışı göç edenlere ise arka kapıdan girenler diye de yakıştırmada yapılmaktadır. Buna neden olan ise yasal olmayan göçü engellemeye yönelik ülkelerin resmi organları tarafından yeni bir tedbir alınıp kapatılan her kapının yerine, göçmenlerin yeni bir kapı açmalarından kaynaklanmaktadır.

Yasal olmayan göç dünyada bir çok ülkenin karşı karşıya olduğu bir sorun olarak gözükmektedir. Afganlının İran'a, İranlının Türkiye'ye Türkün Almanya'ya gitmesi gibi, adeta merdiven basamaklarını çıkarcasına gidenin gittiği ülke, kendi ülkesinden

nispeten daha iyi koşullara sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Bu durumda gidilen ülke, göç aldığı gibi aynı zamanda kendisi de göç veren ülke olarak farklı oluşumları bir arada gösterebilmektedir.

Dışarıya göç veren ülke olarak bilinen Rusya'nın Federal Sınır Hizmetlerinin bildirdiğine göre, ülkelerinde bir milyondan fazla yasa dışı göçmenin bulunduğu, 1999 Ocak ayı ile Haziran 2000 arasında yaklaşık 1.5 milyon Çinlinin ülkelerine girdiği, bunlardan 237 binin yasal giriş yaptığı diğerlerinin ise yasal olmayan girişte buldukları ileri sürülmüştür (Migration News:2000). Nitekim Polonya'da da 100-200 bin civarında yasa dışı göçmenin bulunduğu (Migration News:1998), diğer taraftan çekici bir merkez konumunda bulunan AB'ne de her yıl ortalama olarak 400 bin kişinin yasal olmayan ve hileli yollardan girişte bulunduğu ileri sürülmektedir (Migration News:2000a).

B. YASADIŞI GÖÇÜN TEMEL SEBEPLERİ

Dünyadaki hızlı ekonomik gelişmelere paralel olarak, üretim faktörlerinden biri olan emek de sürekli değişen bir yapıya sahiptir. Hızlı teknolojik değişim, emeğin üretimdeki nicel ve nitel katılımını da farklılaştırmaktadır. Geçen süreçte sermayenin serbest dolaşımının önündeki engeller ortadan kaldırılırken, emeğin daha iyi imkanlara ve daha yüksek verime kavuşmasına yönelik engellemeler ise devam etmektedir. Emeğin menşei bulunduğu ulusal sınırlar içerisinde karşı karşıya bulunduğu makro ve mikro bazdaki sorunlar ile sınır ötesi hareketliliğini kısıtlayıcı faktörlerin birleşmesi, emeği yasal olmayan göçe yönlendirmektedir (Kazgan, 1997: 172-3 ve 181).

Sermayenin ve malların önündeki engellerin kaldırılması ve yeterli düzenlemelerin gerçekleştirilebilmesi için

“Dünya Ticaret Örgütü” gibi organizasyonlar varken, emeğin önündeki engelleri kaldıracak bir kurum henüz bulunmamaktadır. Uluslararası Çalışma Örgütü gibi kurumlar ise sadece ülkeler arasında uygulanan yasal düzenlemeler arasındaki farklılıkların azaltılarak, emeği koruyucu nitelikteki evrensel ilkelerinin (sözleşme ve tavsiyeler) hayata geçirilmesine çalışmaktadırlar. Bununla birlikte, uluslararası toplumun yapısında oluşan köklü değişimlerde yasal olmayan göçü daha da edilgen kılmaktadır. Ulusal ve uluslararası ekonomik ve siyasal belirsizliklerin, çalkantıların, ülkeler arası çıkar çatışmalarının, iç savaşların, doğal afetlerin, kıtlıkların, açlıkların, salgın hastalıkların, yaygın insan hakları ihlalleri gibi etkenlerin insanları yaşadıkları toprakları terk etmeye zorlamaktadır.

Ulusların tek başlarına üstesinden gelemeyecekleri görünüm sergileyen ekonomik, siyasal, sosyal ve hukuki boyutu da olan, ayrıca insan haklarını da yakından ilgilendiren bu karmaşık ve zor görünen sorunların varlığı ve sürekliliği, göç olgusunun daha çok zaman uluslararası toplumun gündemindeki yerini koruyacağını göstermektedir.

Yasal olmayan göçü anlamaya yönelik şu sorularda sorulabilir. Yasal göç insanları yasal olmayan göçü gerçekleştirmeyemi sevk etmektedir? Yoksa yasal olmayan göç yasal göçün yerinemi geçmektedir? Yasal göçün diğer bir etkisimidir? Veya bunlardan bağımsız bir işlemidir (Stöbbe, 2000:4)? Yasal olmayan göç olgusuna insanları yönelten sınır içi ve sınır ötesi (gidilmek istenen ülke) itici ve çekici faktörler bulunmaktadır. Bunlar (FAIR, 1997:2-3);

İtici Faktörler:

1. Dünya nüfusunun hızlı artışı,
2. Üçüncü dünya ülkelerinde her zaman işsizliğin varolması,

3. Gidilmek istenen yere ulaşımın ve ulaşılabilirliğin kolaylığı,
4. Batı ülkeleri dışındaki ülke vatandaşları arasında beklentilerin niteliğindeki yükselme,

Çekici Faktörler:

1. Mültecilere daha cömert sığınma yardım politikaları ile dinsel kurumların (Özellikle A.B.D.'de kiliselerin üçüncü dünyadan gelen Hıristiyanlara yönelik yardım programları),(Çalışmak amacı ile yasadışı yollardan Fransa'ya giren 300 Afrikalı göçmen sığındıkları kilisede yakalanarak sınır dışı edilmişlerdir (www.cgi.cnn.com.) olan yardım programları,
2. Ucuz iş gücüne olan işverenlerin talepleri,
3. Göçmen yasalarının ve yasadışı göçmenlere gevşek uygulama,
4. Göçmen haklarına yönelik hukuki savunmaların şebekeleri cesaretlendirmesi,

gibi temel başlıklar halinde belirtilebilir. Özellikle de ülkelerarası tarihsel, kültürel, dil yakınlığı ve refah farklılığının coğrafi yakınlığa sahip olan ülkeler arasında olması ise göç sorunun o bölgede daha yoğun gerçekleşmesine neden olabilmektedir.

1. Yabancı Kaçak İşçilik

Yabancı kaçak işçi; bulunduğu ülkeye vatandaşlık tabiiyeti ile bağlı olmadan, mevcut yasal düzenlemelere uygun oturma, çalışma izni veya konaklama izni bulunmayan birey olarak tanımlanabilir. Fakat bu durumda olanların ülkede bulunan diğer yasal göçmenlerden farklı hareket etmek zorundadırlar. Yasaları uygulayanların

işlemlerinden herhangi bir zarar görmemek için uzak durmaları gerekmektedir. Bunlara çoğunlukla iş piyasalarında bulunan iyi koşullar da onlara açık değildir. Özel sosyal yaşamları ise küçük bir alan ile sınırlı kalmaktadır. Halk otobüslerinde seyahat etmek bile onlar için tehlikeli olabilmekte, kamuya sunulan sağlık hizmetlerinden veya dil öğreniminden bile yararlanabilmek onlar için mümkün olamayabilmektedir (Stöbbe, 2000:5). Yabancı kaçak işçinin durumu şu şekilde de ifade edilebilir insani varlık olarak somut bir gerçek, ancak bulunulan ülkenin yasalarına göre ise soyut olay durumundadır.

Kimler yabancı kaçak işçi durumuna nasıl geçmektedirler (Ebert, 1995:10);

- 1- Girişi yasal, çalışmaları yasal olmayanlar,
- 2- Tamamen yasadışı yollardan ülkeye girenler ve çalışanlar,
- 3- Yasal yollardan giriş yaparak, vatandaşlık için başvurup ikamet tezkeresi ile oturanlar,
- 4- Yasal olarak giriş yapıp, başka ülkeye geçmek için çaba sarf edenler,
- 5- Mülteci olarak çalışanlardan,

meydana gelip, belirtilen durumlardan birinde bulunan veya çalışan bireylerin statükoları, o ülkenin hukuk kurallarına aykırı durum oluşturmaktadır.

2. Yabancı Kaçak İşçiliği Teşvik

Yabancı şahısların mevzuat düzenine aykırı çalışmalarını teşvik edici bazı faktörler de bulunmaktadır. Özellikle, çevre ülkelerin istihdam piyasalarının ve işçilik ücretlerinin nispeten gidilen ülkeye göre bozuk olması, yabancı ülke vatandaşlarının diğer ülkede çalışma isteklerini kuvvetlendirmektedir.

İktisat açısından ise, teorik olarak yabancı kaçak işçilik esas itibariyle tam istihdam durumunun olduğu, ekonomik ortamda meydana gelmesi beklenmektedir. Normal olanın da bu olması gerekirken, gerçekte ise kaçak yabancı işçilik olayı, işsizliğin yoğun olarak yaşandığı bir ortamda da ortaya çıkabilmektedir (Ebert, 1995:14). Nitekim ülkemizde de işsizlik ve yabancı kaçak işçilik birlikte bulunmaktadır.

Kaçak işçinin geldiği ülkede ekonomik ve sosyal bakımdan işsizlik baskısının azalması ve girdilerde artışın sağlanabilmesi için yurtdışına emek göçünü, işgücü arzı fazla bulunan ülkelerin yönetimleri de bu olayı desteklemektedir. Çünkü giden işgücü (yasal/yasal olmayan) çalıştığı ülkede elde ettiği kazancının bir kısmını kendi ülkesine göndermektedir. Bu durum da işçi gönderen ülkenin ödemeler bilançosuna olumlu etkide bulunmaktadır. Örneğin (Elliot, 1997:128-9); Türkiyeli göçmen işçilerin 1970'ler başında havale ettikleri para, Türkiye'nin ihracat gelirinin %65'ine, Portekizlilerin gönderdikleri ise ülkelerinin ihracat gelirinin %40'ına, Yugoslavya'nın ihracat gelirinin %30'una ve Yunanistan'ın ihracat gelirinin %20'sine eşit bir durum göstermiştir.

Ülkelerin teşvik edici politikalarının yanı sıra küreselleşme olgusu da işçilik maliyetlerini bir sorun haline getirmiştir. Sermayenin ucuz işgücünün olduğu yerlere yöneldiği gibi, işverenler de düşük ücret ve sosyal bakımdan yoksun kaçak işçiliği (yerli / yabancı) tercih etmektedirler. İktisadi ve sosyal bakımdan bir damping oluşturan yabancı kaçak işçiliğin böylelikle daha da teşvik edildiği ve yaygınlaştırıldığı görüşü hakim bulunmaktadır. Örneğin yabancı kaçak işçilerin varlığı sayesinde ABD'de yerli vasıfsız işçilerin ücretlerinin daha düşük seviyede tutulması sağlanmaktadır. ABD'ye ortalama olarak yılda yaklaşık 300 bin yasadışı göçmenin girdiği ileri sürülmektedir (Hancock,1997:1).

3. Yasal ve Yasal Olmayan İşçilerin Sorunları

Ülkeler arası karşılıklı anlaşmalar veya yasal izinlere tabi olarak sınır dışı çalışmaya giden işçilerin statüleri, kaçak olanlara göre karşılaştırılmayacak ölçüde daha iyi durum göstermektedir. Ancak farklı statülerde bulunmalarına rağmen her halükarda, işçilerin benzer sorunlarla karşı karşıya kalabildikleri de bilinmektedir. Bunlar (Arayıcı, 1995): Emeklilik Sorunu, Seçme ve Seçilme Hakkı, Kültürel Farklılık, Dil Bilmeme, Oturma ve Çalışma Sorunları olarak belirtilebilir. Kaçak yabancı işçilerin gerek ülkede bulunma, gerekse çalışma faaliyetleri açısından bulunulan ülkenin mevzuat yapısına aykırı bir durum sergilemektedir. Kaçak işçi aynı zamanda üreten, hasılaya sebep olan fakat hukuki varlık bakımından varlığı tescil edilememiş, görülmeyen işçi niteliğindedir. Bunun doğal sonucu olarak da bireyin o ülkedeki insanca yaşamayı sağlayabilecek asgari haklardan dahi yoksun kalmalarına sebep olmaktadır. Bu durum adeta geçmişte gerçekleştirilen kölelik olgusunun çağımızdaki modern boyutunu yansıttığı da söylenebilir.

II. ÜLKEMİZ VE YABANCI KAÇAK İŞÇİLER

Türkiye öteden beri göç veren ülke olarak değerlendirilmesine rağmen, aynı zamanda nispi üstünlük gösterdiği ülkelere de göç alan veya üçüncü ülkelere transit göçte önemli bir ülke olma özelliğininde beraberinde bulundurmaktadır.

Göreceli olarak çekici faktörlerinin dışında, Ortadoğu'da uzun yıllardır devam eden karışıklıklar, bazı ülkelerdeki rejim değişikliği (İran gibi), yönetim boşluğu veya ekonomik darboğazların ülkemiz ve diğer ülkelere yansması olmuştur. 1980'li yıllarda Ortadoğu'da yaşanan savaş, 1991'de meydana gelen Körfez Krizi, bazı Asya ülkelerindeki iç savaş, Afrika ve Asya'da

hüküm süren sıkıntılar ile Sovyetler Birliği ve Doğu Bloğunun dağılması, bu bölgelerde yaşayan insanları yasal ve yasal olmayan yollardan toplu veya münferit olarak daha güvenli bölgelere göç etmeye zorlamıştır. Bu bağlamda da ülkemiz Ortadoğu, Doğu Avrupa ve bazı Asya ülkelerinden göç alan, barındıran veya diğer ülkelere geçişte atlama yeri haline gelen transit ülke konumuna geçmiştir.

A. TÜRKİYE'NİN GÖÇMEN YABANCILAR POLİTİKASI

Ülkemizde göçü düzenleyen 14.06.1934 tarih ve 2510 sayılı "İskan Kanunu"na göre sadece etnik olarak Türk soyundan ve Türk kültüründen olanlar, göç etme, İskan ve Türk vatandaşlığı olma haklarına sahiptirler. Ülkemizde bulunduğu coğrafi konumu ve geçmişten kaynaklanan tarihsel durumu nedeni ile üçüncü ülke vatandaşlarına yönelik farklı politikalar uygulamaktadır (Kirişçi, 1998:113).

Türkiye uygulamakta olduğu göçmen politikasında doğudan ve batıdan göç edenler arasında bir ayırım yapma zorunluluğu duymuştur. Ülkemizin doğu komşularından Ortadoğu ve Asya ülkelerindeki politik çalkantılar ve belirsizliklerin Türkiye'ye yönelik göç üzerinde baskı yapması beklenildiğinden, 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin uygulanmasında doğudan gelen göçü harici ülkeler olarak niteleyerek bu ülkelere gelenlere (baskı altındaki Türk soylular hariç) iskan hakkı verilmemektedir. Üçüncü bir ülkeye transit geçiş hizmeti vermeyi kabul etmektedir. Ancak, soğuk savaş döneminden beri Doğu Avrupa ülkelerinden Türkiye'ye mülteci hareketi ise nadiren ve sınırlı sayılabilecek ölçüde gerçekleşmiştir.

Birleşmiş Milletler Yüksek Komiserliği ise hangi göçmenlerin sığınma talep edicisi olup olmadığının belirlenmesi ve bu doğrultuda göçmenlik hakkına ilişkin karar

verilmesini istediğinden ve bu görüşlerin Türkiye politikaları ile bağdaşması sonucunda, kendi statümüzü kendimizin belirleyebilmesi için 1994'te yeni iltica yönetmeliği yürürlüğe girmiştir (Kirişçi, 1998:115-8). Bu yönetmelik çerçevesinde, ülkeye yasal yollardan girenlerin yerel yetkililere, yasa dışı yollardan girenlerin ise sınır görevlilerine başvuru zorunluluğu bulunmaktadır. Her iki statüye tabi olan kişilerin de başvuru beş gün içinde yapma zorunlulukları bulunmaktadır.

B. TÜRKİYE'DE YABANCILARIN ÇALIŞTIRILMALARINA İLİŞKİN YASAL DÜZENLEMELER

Yabancıların Türkiye'de çalıştırılmalarına ilişkin mevzuat düzenlemeleri, Cumhuriyet öncesi döneme kadar gitmektedir. Nitekim, yabancıların Osmanlı İmparatorluğu'nda çalıştırılmaları "Kapitülasyon veya Uhdu Atika (eski anlaşma)" adı verilen anlaşmalarla (1535 Fransız, 1675 İngiltere kapitülasyonu gibi) düzenlenmekteydi. 1869 tarihinde "Tabiiyeti Osmaniye Kanunnamesi" ne kadar tebaa ve yabancı tarifleri dini esaslara uygun olarak yapılmıştır. Cumhuriyet idaresi ile birlikte, ülkemizde yabancıların çalışmalarına ilişkin kısıtlamalar iki gruba ayrılmıştır. Bunlardan ilkinde sınırlama konulmasında vatandaş-yabancı ayrımı pek gözetilmemektedir. Devlet tekelinde olan çalışma faaliyetleri bu gruptaki sınırlamalara örnek oluşturur. Diğerleri ise yabancıların çalışma hürriyeti dediğimiz ve Türkiye'deki yabancı gerçek şahıslar ile Türk vatandaşı gerçek şahıslardan çalışma hürriyeti ile tabi tutuldukları, farklı rejimi oluşturan ve hukuk çatışmasına da neden olan iç mevzuat yapısının getirdiği esaslar oluşturmaktadır (Ökçün, 1962:58).

1982 Anayasasının çalışma ve sözleşme hürriyetlerini düzenleyen 48.md. sinde "herkes dilediği alanda çalışma ve sözleşme hürriyetine sahiptir...", ifadesi ile

bireylerin çalışma yaşamlarına ilişkin hürriyetlerini teminat altına almaktadır. Ancak gerek 1982 Anayasası öncesinde ve gerek sonrasında yapılan düzenlemeler ile yabancı şahıslara yönelik getirilen kısıtlamalar ve bazı koşulların aranmasındaki esaslar ile Anayasa da belirtilen haklardan müstesna tutulduklarını ortaya koymaktadır. Nitekim yabancı ülke vatandaşlarına yönelik bazı işlerin yasaklanmasına ve kısıtlanmasına ilişkin çeşitli düzenlemeler yapılmıştır.

19.04.1926 tarih ve 815 sayılı Kabotaj Kanunu olarak da nitelenen "Türkiye Sahillerinde Nakliyatı Bahriye ve Limanlarla Kara Suları Dahilinde İcrayı Sanat ve Ticaret Hakkında Kanun", 11.06.1932 tarih ve 2007 sayılı "Türkiye'de Türk Vatandaşlarına Tahsis Edilen Sanat ve Hizmetler Hakkında Kanun", 11.04.1928 tarih ve 1219 sayılı "Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun", 30.11.1940 tarih ve 3958 sayılı "Gözlükçülük hakkında Kanun", 15.07.1950 tarih ve 5683 sayılı "Yabancıların Türkiye'de İkamet ve Seyahatleri Hakkında Kanun", 08.03.1950 tarih ve 5590 sayılı "Türkiye Ticaret, Sanayi, Deniz Ticaret Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Kanunu", 18.12.1953 tarih ve 6197 sayılı "Eczacılar ve Eczaneler Hakkında Kanun", 18.12.1953 tarih ve 6343 sayılı "Veteriner Hekimliği Mesleğinin İcrasına Veteriner Hekimliği Birliğinin ve Odalarının Teşekkül Tarzına ve Göreceği İşlere Dair Kanun", 19.03.1969 tarih ve 1136 sayılı "Avukatlık Kanunu", 18.12.1981 tarih ve 2565 sayılı "Askeri Yasak Bölgeler ve Güvenlik Bölgeleri Hakkında Kanun", 06.10.1983 tarihli "Menkul Kıymetler Borsalarının Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik", ile yabancı ülke vatandaşlarının ülkemizde yapacağı işlere yönelik olarak kesin kısıtlamalar getirilmiştir.

18.01.1954 tarih ve 6224 sayılı "Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu", 07.03.1954 tarih ve 6324 sayılı "Petrol Kanunu", 27.01.1954 tarih ve 6235 sayılı "Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Kanunu", 04.11.1981 tarih ve

2547 sayılı "Yüksek Öğretim Kanunu", Yüksek Öğretim Kurumlarında Yabancı Uyruklu Öğretim Elemanı Çalıştırılması Esaslarına İlişkin 83/7148 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı, 12.03.1982 tarih ve 2384 sayılı "Turizmi Teşvik Kanunu", 23.06.1985 tarihli "Milli Eğitim Bakanlığı'na Bağlı Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliği", 07.05.1987 tarih ve 3359 sayılı "Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu" ile getirilen düzenlemeler ile de yabancılara bazı mesleklere ilişkin serbestlikler getirilmiştir.

25.09.1981 tarih ve 2527 sayılı "Türk Soylu Yabancıların Türkiye'de Meslek ve Sanatlarını Serbestçe Yapabilmelerine, Kamu, Özel Kuruluş veya İşyerlerinde Çalışabilmelerine İlişkin Kanun" ile de Türk soylu yabancıların Türk Silahlı Kuvvetleri ve Güvenlik Teşkilatlarının haricinde, Türkiye'deki bütün meslekleri icra edebilmeleri, kamu kurumu veya özel kuruluş ayrımı yapılmaksızın tüm işyerlerinde çalışabilmeleri, eğer herhangi bir meslekte Türk olma şartı aranıyor ise de bu esasın Türk soylu yabancıları içermemesi yönünde düzenlenmiştir. Mevzuatımızda formel olarak çalışmak isteyen yabancılara ilişkin önemli kısıtlamalar bulunmakla birlikte, yapılan bu düzenleme ile yabancı bir ülke vatandaşı olmasına rağmen Türk soyundan gelenlere yönelik önemli ayrıcalıklar getirilmiştir.

C. TÜRKİYE'DE YABANCI KAÇAK İŞÇİLER

Balkanlar, Doğu Avrupa ve Ortadoğu ülkelerinden ülkemize yönelik göçün yanında son yıllarda Asya kıtasında bulunan Pakistan, Bangladeş, Hindistan vb, Afrika kıtasında bulunan Fas, Cezayir, Somali, Nijerya gibi ülkelerden de ülkemize yoğun göç bulunmaktadır. Meydana gelen bu tablo karşısında ülkemize yönelik göçü iki gruba ayırabiliriz. Bunlardan birincisi Türkiye'den diğer Avrupa ülkelerine öncelikli olarak

Yunanistan'a geçebilmek amacı ile gelenler, ikincisini ise çalışarak yeteri kadar tasarrufta bulunduktan sonra ülkelerine dönmek niyetinde olanlardır. Ancak, her iki grupta da bulunanların bazı hallerde kaçak çalışmanın haricinde sınır ihlali, kaçakçılık, uyuşturucu gibi yasa dışı eylem ve hareketler içinde de bulunabilmektedirler. Bu itibarla, yasa dışı ikamet eden üçüncü ülke vatandaşlarının sayılarının, faaliyet alanlarının ve içinde yer aldıkları formel veya enformel ekonomideki sayılarını ve özelliklerini ortaya koyabilmekte neredeyse imkansız gibidir (TİSK, 2000:15).

Turistik, ticaret veya bavlul turizmi gibi amaçlarla yasal yollardan gelenlerin bir kısmı da eğer iş bulabilirlerse çalışmak isteğinde olanlar oluşturmaktadır. Türkiye'de iktisadi ve yasal hoşgörü ortamının bulunması, her şeyden önce ucuza ve kolaylıkla ulaşılabilen ve aynı zamanda daha az riskle yaşama ve barınma kolaylıkları olan bir ülke olması da çekiciliğini ön plana çıkarmaktadır. Bu olgu aynı zamanda "Niçin Türkiye?" sorusunun da cevabını içermektedir (Ebert, 1995:17).

1. Transit Geçiş Amacındaki Yabancılar

Uluslararası göç akışında Türkiye gönderici ülke olarak nitelendirilmesine rağmen, son yıllarda göçün farklı çeşitlerine muhatap olduğu gibi Asya, Ortadoğu ve Afrika ülkelerinin vatandaşlarının Avrupa'ya geçişlerinde önemli bir pozisyonundadır. Bir çok tehlikeyi göze alarak yasal ya da yasal olmayan yollardan gelen insanların amaçları daha az riskli gördükleri ülkemizi köprü olarak kullanıp diğer Avrupa ülkelerine geçip iltica etmek veya kaçak olarak çalışmak isteyenler oluşturmaktadır. Bu amaçla ülkemize gelen insanların hedefi, geçişi sağlayabilecek olanlar ile bağlantı kurmak veya yeteri kadar birikimi olmayanların gerekli parayı tedarik edebilmek için önce Türkiye'de her türlü koşulda çalışmak

durumunda olanları içermektedir. Bu amaçta bulunanların hangi ülkeden ne kadar geldiklerinin, sayılarının, amaçlarının ve kalış sürelerinin ne olduğunu kesin olarak ortaya koyabilmekteki zorluğa rağmen, yapılmış olan bazı araştırmalardan elde edilen bulgular ile de sorunun genel niteliğine yönelik bir fikir elde edilebilmektedir.

Uluslararası Göç Örgütü (IOM-International Organization for Migration) tarafından, 1995 yılında ülkemizde yapılmış olan araştırma ile transit göçün nedenleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu araştırmada görüşülenlerin çoğunluğunu Ortadoğu ve civarındaki ülkelerden (üçte birinden fazlası Iraklı ve İranlılardan) gelenler ile Afrika, Asya, Bosna ve diğer ülke insanları oluşturmuştur. Elde edilen bilgilere göre gelenlerin yaşlarının üçte birinin 25'in, %60'ının 30'un ve %88'inin 40'in altında oldukları, %58'inin bekar, %36'sinin evli, %5'inin boşanmış veya dul oldukları, bunların yarısından fazlasının orta dereceli üçte birinin ise üniversite ya da dengi okul mezunu oldukları görülmüştür. Üçte birinden fazlasının tam süreli (full-time) veya kendi işlerinde, yarıdan fazlasının ise kısmi süreli (part-time) veya geçici işte çalıştıkları, %18'inin de öğrencilerden ve ev kadınlarından oluştuğu, geriye kalanlarında işsizler ve diğerlerini oluşturdukları görülmüştür (IOM, 1995:8-10).

Gelen yabancıların üçte birinin kendi ülkelerinde tam süreli işleri olduğu, %12'sinin kendi işinde çalıştığı, %5'inin işsiz ve %4'ünün ev kadını, üçte birinin öğrenci statüsünde buldukları, işsizlerin %80'ini ise İran, Irak ve Afrikalılardan oluşturduğu, ülkelerinden ayrılmadan önce Afrikalılardan çoğunun kendi ülkelerinde işsiz oldukları belirtilmiştir. Göç sürecinde göçmenlerin çoğunun ailelerini ülkelerinde bıraktıkları, bazı evli olanların eşlerini ve çocuklarını evde, bazılarının ise akrabalarının yanında bıraktıkları ifade edilmiştir. Göç edenlerin %78'inin ya şehirde doğanlardan veya göç

sürecine kadar yaşamının büyük bir kısmını şehirde geçirmiş ya da göçten önce şehirde yaşamış olanların sadece %22'sini ise küçük bir kasabada veya köyde yaşayanlar oluşturmuşlardır (IOM, 1995:15-6 ve 19). Görülmektedir ki, sosyo-ekonomik bakımdan şehirlerde daha fazla imkandan yararlanılabilmesine rağmen, insan ihtiyaçlarının sınırsızlığı onu daha iyi koşullara sahip olabilmek amacı ile sınır ötesi hareketlere itebildiğidir. Küçük yerlerde ve kırsal alanlarda yaşayanların adeta kısa süreli bir iç göç hareketini gerçekleştirdikten sonra sınır ötesi göçe yöneldikleri de söylenebilir.

Araştırmada görülen diğer bir olguda, üçüncü bir ülkeye geçmek amacı ile gelen yabancıların %40'ünün Türkiye'ye geçerli bir belgesi olmaksızın yani dokümansız, pasaportsuz, mülteci belgesi bulundurmadan veya nakliye hizmetlerini gerçekleştirenlere rüşvet vererek girişte buldukları, bu yöntemle gelenlerin büyük bir kısmını Irak vatandaşlarının oluşturduğu belirtilmiştir (IOM, 1995:20). Bu durum ülkemiz sınırlarının denetimindeki yetersizliğini ve eksikliğini göstermektedir. Ancak göz önünde bulundurulması gereken bir gerçekte, sınırlarımızın uzunluğunun denetimi zorlaştırdığı ve çevremizdeki ülkelerin bir çoğunun da sorunlu olmasından kaynaklandığıdır. Sadece karasularımızın uzunluğu yaklaşık beşbin mili bulmaktadır.

a) Türkiye'yi Tercih Nedenleri

Ülkemizin göçte önemli ve dikkat edilmesi gereken bir ülke konumuna gelmesinde, çeşitli faktörleri bir arada bulundurmasından kaynaklanmaktadır. Yapılan araştırmada da göçmenlere Türkiye'yi seçmelerindeki neden sorulduğunda şu cevaplar verilmiştir (IOM, 1995:24): Türkiye'nin komşu bir ülke olması. Vize uygulanmaması. Irakta çatışmanın olması ve Türkiye sınırını geçmekten başka

çarelerinin olmaması (Iraklılar için). Seyahatin ucuz olması. Geçim şartlarının daha ucuz olması. Türkiye’de bir UNHCR (United Nations High Commission for Refugees) Bürosunun bulunması. Akrabalarının olması. Arkadaşlarının olması. Gitmek için amaçlanan yer olduğu biçiminde ifade edilmiştir. Bu faktörlerin varoluşu da ülkemizin göç hareketindeki konumunu ortaya koymaktadır.

b) Kalış Süreleri

Türkiye’de bir süre çalışmak ve daha sonra ülkesine geri dönmek veya sürekli olarak kalmak isteyenlerin haricindeki, bir başka arzu ettiği ülkeye transit gitmek isteyenlerin bu eylemi gerçekleştirme süreçlerinin sanıldığı kadar kısa sürede gerçekleşemeyebildiğidir. Gidilmek istenilen ülkeye ve şartların oluşmasına göre göç süreci altı ay ile dört yıl gibi zaman alabilmektedir (IOM, 1995:19). Transit göçü gerçekleştirene kadar bunlar çalışabilmek için ya işçi simsarları ile veya geçişlerini sağlayabilecek kişi/kişilerle irtibata geçerek hedeflerini gerçekleştirebilme yoluna girişmektedirler.

Gerçekleştirilen işlemin diğer bir adı da insan kaçakçılığıdır. İnsan kaçakçılığı ekonomik, sosyal veya siyasi nedenler ile bir ülkeye iltica veya geçiş amacı olan şahısların illegal geçişlerini organize eden, kişi veya şebekeler tarafından farklı ülkelere yasadışı yollardan götürülme işleminin yapılmasıdır (Kaçakçılık, 1998). İnsan kaçakçılığı yöntemi de yabancı kaçak işçiliği yasa dışı yollardan gerçekleştirebilmenin temel argümanlarından birisini oluşturmaktadır. Ülkemizde bu durumda bulunan, çalışan veya yasalara aykırı olarak sınırı geçmek isteyenlere ilişkin mevzuatımızda çeşitli hükümler bulunmaktadır. Bunlar; 5682 sayılı Pasaport Kn. un 504/4 md. si, 1475 sayılı İş Kn.un 83-85 ve 105’inci md. leri ile Karayolu ile Uluslararası Yolcu ve Eşya Taşımaları

Hakkındaki Yönetmelik’in 50/h md. sidir. Dolayısıyla bu kişiler aynı zamanda anılan hükümlere aykırı muhalefette bulunarak suç ta işlemektedirler.

Sınırlarımızın genişliği, denetimlerin yetersizliği yüzünden karayolundan veya deniz yolu ile Yunanistan’a veya İtalya’ya bir tekne ile kolaylıkla gidebilmek mümkündür. Hatta karadan Meriç nehrini yürüyerek Yunanistan’a geçebilmek bile mümkün olabilmektedir. Bunun doğal sonucu olarak da Avrupa ülkelerine geçişte ülkemizin adeta bir köprü olarak kullanılmasına yönelik artan talep ve bunun gerçekleştirilmesinden elde edilen yüksek getiri, bu tip kaçakçılık olaylarının hızla artmasına sebep olmaktadır. Türkiye’den Avrupa’ya yönelik yasal olmayan göç hattının nasıl işlediğini ortaya koymak amacıyla İngiliz “The Daily Telegraph” gazetesi muhabiri Amberin Zaman tarafından bir denemede gerçekleştirilmiştir. Kendisini Bangladeşli kadın işçi olarak tanıtan muhabir, 3 bin mark karşılığında insan tacirleri ile anlaşarak, İngiltere’ye kaçak olarak girmeyi başarmıştır. Zaman, gazetesinde “İstanbul Avrupa’ya Sıçrama Tahtası Oldu” başlıklı yazısında da başından geçen olayı detayları ile açıklamıştır.

Türkiye’den yurt dışına insan kaçırmak veya sahte evrak düzenleme suçuna yönelik olarak beş ila yirmi civarında suç örgütü bulunduğu, bu örgütlerin götürmek istedikleri kişilerden aldıkları paraların kişi başına 1500-10.000 dolar civarında olduğu, bazense 50.000 dolara kadar çıktığı (IOM, 1995:38), diğer bir kaynağa göre ise İstanbul’dan Hollanda ya da Alman pasaportu ve tek yön gidiş bileti ile birlikte 8.000 dolara, gemi ile Yunanistan veya İtalya’ya her yetişkin için 4.000’e her çocuk için 2.000 dolara, Yunanistan ile Türkiye sınırından geçen Meriç nehrinden altı ya da onbeşerli gruplar ile birlikte geçmenin 1.500 dolara mal olduğu belirtilmektedir (Migration News, 1998a).

Ancak ne var ki transit göçmenlerin Türkiye üzerinden asıl hedefledikleri ülkelere örneğin; ABD, Kanada, Avustralya ile çeşitli AB ülkelerinden İngiltere, İsveç, Danimarka, Yunanistan vd.'lerine gidebilenlerin oranı sadece yaklaşık üçte biri bulabilmektedir. Çünkü onların gitmek istemeyi planladıkları ülkelerin yaşam koşulları, kuralları ve düzenlemeleri hakkında daha önce kendi ülkelerinde edindikleri yetersiz bilgiye sahip olarak gelmiş olmalarından kaynaklanmaktadır. Gelenlerin yüzde yetmiş bu amaçlarında başarıya ulaşmamaktadırlar. Türkiye'den hedefledikleri ülkeye gitmek isteyenlerin neredeyse üçte birine yakın kısmının da rüşvet vererek ayrılma yolunu tercih ettikleri ve bunun maliyetinin de yaklaşık olarak 2.800 doları bulduğu belirtilmektedir (IOM, 1995:47).

Türkiye üzerinden yasadışı yolla yurt dışına çıkmak isteyenlerin sayısının her geçen yıl arttığı görülmektedir. Yasadışı yollardan yurt dışına çıkmak isteyenlerin sayısı 1998 yılında 12.060 iken, 1999 yılında bu sayının 17.434'e çıktığı, 1998 yılında sınırı geçmek isteyenlerin içinde %70'ini Irak vatandaşlarının, %7'sini Bangladeşlilerin, %7'sini de Pakistanlıların oluşturduğu, 1999 yılının ilk on ayında ise %38'ini İran vatandaşlarının, %25'ini Iraklıların, %8'ini Bangladeşlilerin ve %1'ini de Pakistanlıların oluşturduğu ileri sürülmüştür. Bu dört ülkenin vatandaşları, sınırı yasadışı yollardan geçmek isteyenlerin yaklaşık %84'ünü oluşturmaktadırlar (Oranlar Edirne Emniyet Müdürlüğünden sağlanan verilerden düzenlenmiştir). Başka bir kaynağın iddialarına göre 1999 yılında 47.518 göçmenin, 2000 yılının ilk altı ayında da ise sadece 40.245 göçmenin yakalandığı belirtilmektedir (Migration News, 2001).

2. Çalışmak İçin Ülkemize Gelenler

Bir zamanlar ülkemiz insanının otobüslere doldurularak yurtdışına

çalıştırılmak amacıyla götürülürken karşılaştıkları traji komik nitelikteki (yurtdışında iş bulacakları vaadiyle götürülüp terk edilen işçilerin başına gelenleri yansıtan "otobüs filmin" deki gibi) olayların benzeri, Ankara'da Romenlerin başına gelmiştir. İşçi simsarları tarafından Türkiye'de iş çok diye kandırılan 80 Romen iki otobüse doldurularak Ankara'nın göbeğine getirilerek bırakılırlar, karınlarını doyurmak için Ankara garında dilenen, eşya taşıyıp para kazanmaya çalışan Romenler sonunda sınır dışı edilirler (Hürriyet, 25.03.1993).

Ülkemizde kaçak çalışan yabancılardan bazılarını transit geçiş amacı ile ülkemize gelen ve gidebilmek için çalışıp para biriktirmek zorunda olanlar veya gidene kadar çalışanlar oluşturmaktadır. Bu grubun dışındakileri tamamen çalışmak amacı ile ülkemize gelen yabancı kaçak işçiler oluşturmaktadır. Bunların büyük bir kısmının yeteri kadar para biriktirdikten sonra ülkelerine geri dönme amacıyla oldukları ileri sürülebilir. Nitekim ABD'ne çalışmak için yasal olmayan yollardan giden Latin Amerika ve Meksika vatandaşlarının yeterli tasarrufla bulunanların %70'nin on yıl içinde ülkelerine geri döndükleri belirtilmektedir (Hancock, 1997:2). Yabancı kaçak işçiliğe ilişkin ileri sürülen argümanlar hiçbir zaman için kesinlik içermemekle birlikte, bunların buldukları ülkede meşrulaşmalarına yönelik herhangi bir düzenleme yapılmadığı takdirde aile birleştirmesi gibi yasal göçmenlere veya işçilere verilen haklardan yararlanabilmeleri söz konusu olamamaktadır. Bunların yeterli birikimde bulduktan sonra ülkelerine geri döndükleri veya gerektiğinde aynı yöntemlerle tekrar birikimde bulunmak amacı ile geri geldikleri ileri sürülebilir.

a) Çalışma Alanları

Ülkemizde kaçak olarak çalışan yabancılar, kendi ülkelerinde elde ettikleri gelirden daha yüksek ücret alabilmelerine karşın, çalışma koşulları açısından ise her

türlü istismara açık durumdadırlar. Yasa dışı işçi olmalarından dolayı, işverenlerinin kendilerine uyguladıkları her türlü çalışma koşul ve yöntemlerine de boyun eğmek zorunda kalmaktadırlar. Çünkü yasadışı bir göçmen için enformel iktisadi faaliyet onun çalışma yaşamının devamlılığının adeta stratejik gerekliliğidir. Buldukları ülkenin oturma izni kuralını ihlal ettiklerinden yakalandıkları an ülkeden sınır dışı edileceklerinin bilincindedirler. Bu sebeple, bazı işletme sahipleri tarafından başkalarının kabul etmeyeceği istihdam şartlarında çalıştırılmaktadırlar (TISK, 2000:15).

İstismara açık şekilde çalışan işçilerin yaptığı işlerin genel durumuna bakıldığında ise; %42,5'i yerli halkın pek yapmak istemediği işlerde çalıştıklarıdır. Bunların %21,9'unu ağır ve yorucu, %12,9'unu tehlikeli ve kaza riski yüksek işler, %2,9'unu pis ve onur kırıcı, %4,8'ini güvencesiz ve istikrarsız işler oluşturmaktadır. Yapılan işin niteliği, kaçak işçiliğin gerçekleştirildiği bölgeye göre de değişmektedir (Güven, 1996:99).

Doğu Karadeniz bölgesinde çalışan yabancı kaçak işçiler çoğunlukla; inşaat; tarım; pazarcılık; ev işlerinde; özel çay fabrikalarında; fındık toplama ve tezgahçılık gibi işleri yapmaktadırlar. İstanbul, Bursa, Eskişehir gibi şehirlerde çalışanlar ise; inşaatlarda; duvarcılık; marangozluk; Otellerde; temizlikçi, kat işçisi, tekstil ve konfeksiyon, dericilik, bulaşıkçılık; benzin istasyonlarında pompacılık; temizlikçilik; çöpçülük; asfalt dökümcülüğü; tezgahçılık, rehberlik; vs. işlerde çalışmaktadırlar. Ege ve Akdeniz'de ise, daha çok turistik amaçlı sektörün yoğun olmasından dolayı buralarda çalışanlar ise; garsonluk; barmenlik; animatörlük; tercümanlık; çiçekçilik; bahçıvanlık; işportacılık gibi işlerde ağırlıklı olarak çalıştıkları bilinmektedir.

Nitekim Fransa'da da müfettişlerin tarihsel süreç içerisinde fabrikalarda yapmış oldukları denetlemelerinin sonuçlarına

dayanarak da yabancı kaçak işçilerin büyük ölçekteki işyerlerinde istihdam edilmedikleri belirtilmektedir. Müfettişlerin tespitlerine göre de kaçak işçilerin genellikle küçük işyerlerinde ve iş müfettişlerinin klasik olarak çevre denetimi yaptıkları işyerlerinin dışında ve yabancıların kaçak çalışmasını yasaklayan yasalara aykırı hareket edenlerin yerlerinde istihdam edildikleri ileri sürülmektedir (Miller, 1995:18). Bu da yabancı kaçak işçilerin buldukları hemen her ülkede küçük işyerlerinde ve marjinal olarak nitelenebilecek işlerde çalıştıklarını göstermektedir.

Kaçak olarak çalışan yabancı işçilerin iddia edildiği gibi yerli işçilerin işlerini çalmadıkları, çünkü yaptıkları işlerin zaten o ülkenin insanların gerek ücretinin düşüklüğü, gerekse sosyal mevkiisi sebebiyle itibar edilmeyen nitelikte işlerde çalışmaktadırlar (Illegal Immigration,2001:1). Bu da göstermektedir ki, adeta doğal bir yasa gibi yabancı kaçak işçinin nerede olursa olsun yaptığı iş bulunduğu ülkenin insanların pek rağbet etmediği nitelikteki işlerdir.

Yabancı kaçak işçiler çalışma faaliyetlerinin yasa dışı durumlarından dolayı, sürekli polis ve sınır dışı korkusu ile yaşamakta ve çalışmaktadırlar. Hiçbir güvencesi olmayan bu kişiler daha düşük ücretler ve kötü çalışma koşulları ile yoğun tempoda çalışmak zorunda kalmaktadırlar. Bu işçiler kenar mahallelerde, hanlarda, bekar odalarında, çalıştıkları işyerlerinde kötü şartlarda barınmaktadırlar. Ancak onlara göre içinde buldukları bu koşulların olumsuzluğu yine de kendi ülkelerinden daha iyi olduğu belirtilmektedir (Koç, 1995:5-6). Buna neden ise gelirin menşei ülkeye göre yüksek olmasına rağmen, barınmadaki konforun artmasının beraberinde harcamayı ve dışarıdaki kalış sürecini uzatacağından kaçak işçi için önemli olan kötü koşullarda da olsa en kısa sürede hedeflenen birikimin sağlanıp geriye dönülmesidir.

b) Düşük Ücretin Çekiciliği

Yabancı kaçak işçilik kayıt dışı ya da enformel istihdam olarak da nitelenmektedir. Formel istihdam koşullarında işçilik faaliyetlerine yönelik yüksek vergilendirmenin aşırı maliyet artışlarına neden olması işverenleri, enformel istihdama doğru yönlendirmektedir. Bu istihdam şeklinde yerli işçiler ile birlikte yabancı işçilerde bulunmaktadır (Lordoğlu,1998:243). Çalışma izni olmayan yabancı işçilerin yerli işçilere göre nispeten daha düşük ücretle çalıştırılabilmeleri, işverenlerin yabancı işçiliğe olan talebini de yoğunlaştırmaktadır (Hancock, 1997:3).

Örneğin, İstanbul'da bulunan bir konfeksiyon firmasının sahibi çalıştırmakta olduğu Filipinli işçiler için şöyle ifade ediyordu (Cumhuriyet, 18.02.1993):"Bizim işçilerimiz çok tembel. Ben Filipinli işçilerden çok memnundum ve bu işi Filipinlilerle götürmeye kalktım. İş ahlaki bakımından daha üstün olan bu insanlar verdiğiniz işi yaparken çok dikkatli, aralarında birkaç tanesi tekstil mühendisi olan beş Filipinli işçim için lojman bile tutmuştum. Yetkili yerlere başvurumama rağmen, onlar için gereken izni alamadım. Bu insanlar önce vize almak umuduyla Bulgaristan'a gitti, vize alamayınca da ülkelerine geri döndüler... Filipinli işçiler, Türk işçiler bu kadar yüksek maaş alıyor bu kadar güzel yemekler yiyorlar buna rağmen, neden çalışmıyorlar diye soruyorlar...".

Türkiye'ye yönelik yabancı kaçak işçilikte bireysel istemin dışında onları bu yönde destekleyen bazı etkenlerde bulunmaktadır. Örneğin (Koç, 1995:12), "Arnavutluk İnşaat İşçileri Sendikaları Federasyonu"ndan TÜRK-İŞ'e (Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu) gönderilen mektupta: Size iki mektup yazdık, ancak bir cevap alamadık. Belki de mektubumuz elinize henüz geçmedi. Bu mektuplarda size inşaat federasyonumuzu, sorunlarını ve başarılarını ve çalışmalarımızda

karşılaştığımız zorlukları anlattık. Arnavutluk'ta bugün büyük sorunlarla karşı karşıyayız, ancak bunlar içinde en önemlisi çok büyük oranlı işsizliktir. İşsizlik oranı yaklaşık %50'dir. İnşaat işçilerinin çoğu yasa dışı yollardan Yunanistan'a gitmekte ve burada Yunanlı işçilerin üçte biri, beşte biri ücretle çalışmaktadır. Sendikanız bize teknik yardımda bulunabilir... Ama bunlardan daha da önemlisi ülkenizde bizim inşaat işçilerinden bir grup için iş imkanı yaratabilmenizdir".

İşverenlerin formel şartlarda işçi çalıştırmaları durumunda onlar için yasaların kaçınılmaz olarak öngördüğü asgari ücret, sosyal güvenlik primi ve vergi gibi zorunlulukları yerine getirmesi gerekmektedir. Oysa ki kaçak olarak işçi çalıştırılması durumunda hem işçilik maliyetlerinin düşmesinin yanında işletmenin diğer işyerlerine göre maliyet ve dolayısıyla rekabet avantajı sağlaması söz konusu olabilmektedir. Bu durumda kaçak olarak çalışan yerli işçilere göre de yabancı işçilerin daha düşük ücretle çalışmayı kabul etmelerinden dolayı onlara yönelik olarak işverenlerin talebi eksilmemektedir.

c) Yabancı Kaçak İşçiliğe Esnek Yaklaşımlar

Kaçak olarak çalışan yabancıların çalıştıkları alanlar gittikçe genişlediği görülmektedir. Yabancı kaçak işçiler, formel işyerlerinde enformel biçimde istihdam edilebildikleri gibi kayıt dışı olan işyerlerinde de enformel biçimde istihdam imkanı bulabilmektedirler. Günümüzde bazı belediyeler temizlik işlerini taşeron firmalara vermektedirler. Bu firmalarında karlılıklarını arttırmak amacı ile çalışma izni olmayan yabancıları kaçak olarak çalıştırdıkları bilinmektedir. Denetimsizlik ve kayıt dışı istihdamın büyüklüğü, yabancı kaçak işçilerin kamu hizmeti niteliğindeki işlerde bile görülmesine neden olabilmektedir.

Kaçak yabancı işçilere olan talepteki yoğunluğa tepki olarak, İtalya'da da Napoli işsizler önce Katedrali işgal ettikten sonra, Gabon Elçiliğine yürürler ve Afrika vatandaşı olmak istediklerini söylerler. İrkçı olmadıklarını fakat, İtalya'nın güneyindeki takımadalar bölgesinde yoğun işsizlik olmasına rağmen, AB topluluğuna üye ülke insanların dışındakilerin daha kolay iş bulduklarını ifade ederler (Illegal Immigration, 2001:7). İtalya örneğinde olduğu gibi kaçak işçilerin nitel ve nicel bakımdan yoğunlaşmaları, yerli işçilerin sosyal haklarını almalarını zorlaştırmakta ve onların pazarlık gücünü azaltıcı yönde etkiye buldukları söylenebilir.

Yabancı kaçak işçilik ülkenin yerlisi işsizlerin şikayet konusu, işverenlerin ise vazgeçilmezi olmuşlardır. Kaçak işçiliğe ilişkin yaklaşımların özde önlemeye değil, sessizleştirilmeye yönelik olduğu söylenebilir.

d) Yabancı Kaçak İşçilik ve Sosyal Korunma

Çalışma izinleri bulunmaksızın yabancı işçilerle yapılmış olan iş sözleşmeleri yasaların amir hükümlerine aykırı olmaları sebebiyle mutlak şekilde batılırlar. Yapılmış olan hizmet ilişkisi de fiili ilişki olarak kabul edilemeyeceğinden, kaçak işçiler her türlü hukuki korunmadan mahrum kalmaktadırlar (Reisoğlu,1973:24). Korunmasız durumda olan işçinin de ekonomik ve sosyal güvenceye ilişkin hiçbir haktan istifade edebilecek talep hakkı bulunmamaktadır.

İşçilerin tüm sosyal haklardan ve güvencelerden yoksun bulunmalarından, yabancı kaçak işçilerin uğradıkları iş kazaları da kayıtlara geçirilememektedir. Romanya'nın İstanbul Başkonsolosluğu tarafından yapılan bir açıklamada sadece İstanbul'da 1994 yılına kadar on Romen vatandaşının sağlıksız ve tehlikeli çalışma koşulları yüzünden hayatlarını kaybettiklerini belirtmiştir. Örneğin, "Romen uyruklu bir

kaçak işçi inşaat çukurunda çalışırken kayan toprağın altında kalır, göğsüne kadar toprağa gömülen ve tam dört saat ecel teri döken işçi; itfaiye tarafından kurtarılır... Bacağı kırılan Romen işçi, kaldırıldığı Hastanede tedavi altına alınır" (Hürriyet, 1 Mart 1999).

Moldova'lı bir işçi ise Türkiye'de çalışabilmek amacı ile işçi simsarlarına 300 dolar ödeyerek İstanbul'a gelir. İşçi simsarları onu bir marangozhanede işe yerleştirirler ve bir süre sonra elini bıçkı makinesine kaptıran işçi, iş kazası geçirir. İşçi yakın bir polikliniğe götürülerek kanamasının durması sağlanır. Daha sonra ise işçiyi ülkesine göndermek için otobüse bindirirler ve cebine de 100 dolar para koyarak yolcu ederler. Edirne girişinde yarası kanamaya başlayan işçinin durumu fark edilerek, Tıp Fakültesine tedavi için götürülür ve savcılık duruma el koyar. Bu gibi olaylar meydana gelen ve kayıtlara geçmeyen sayısız iş kazasının sadece tesadüfen ortaya çıkanlarından birkaçıdır.

Korunmasız bir yaşam yabancı kaçak işçi için adeta kaçınılmaz bir gerçektir. Kaçak işçinin çalıştığı ülke ne kadar gelişmiş olursa olsun yapılan muamele hep aynı olmaktadır. Örneğin Almanya'nın Berlin şehrindeki inşaat sahalarında çalışan işçilerin iş sırasında yaralanmalarında oluşabilecek sorunlardan ve yüksek hastane faturalarından kaçınmak için Polonya sınırını geçtikten sonraki bir hastaneye götürüldüklerine dair raporlar bulunmaktadır. Diğer karşılaşılan yöntemlerin ise tanıdık bir doktora gitmek veya arkadaşlarının sigorta kartını ödünç almak olduğu, bağlantısı olmayanların hastalandıklarında ise hikayenin acil servis odalarında son bulduğu belirtilmektedir (Stöbbe, 2000:13).

Ülkemizdeki işçilerinde hastalandıklarında formel işçiler gibi sağlık sigortasından yararlanamadıklarından tedavileri için aralarında vizite paralarını toplayarak, yardımlaşma ile sorunun üstesinden gelmeye çalıştıklarıdır

(Güven,1996:103). Örneklerden de anlaşılacağı gibi temel insan haklarından yoksun bir hayatla karşı karşıya olan kaçak işçilerin bu durumla başa çıkabilmek için değişik stratejiler geliştirmiş olduklarıdır.

3. Türkiye'deki Yabancı Kaçak İşçiliğin Oranı

1993 yılının başlarında İş ve İşçi Bulma Kurumu'nun İstihdam Daire Başkanlığı'ndan elde edilmiş olunan bilgilere göre, Türkiye'de çoğunun İranlı olmak üzere iki milyondan fazla yabancı bulunduğu ve bunların çoğunun yaşamlarını ücretli olarak sürdürdükleri ileri sürülmüştür.

İstanbul'da çalışan kaçak işçilerin 40-47 bin civarında bulunduğu yaklaşık olarak yirmi bininin hizmetler sektöründe, yirmi bininin inşaat sektöründe ve yaklaşık yedi bininin de tekstil, yedek parça gibi diğer sektörlerde istihdam edildikleri Yol-İş Sendikası tarafından belirtilmiştir.

DİSK (Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu) ise 1995 yılında ülkemizde enformel olarak istihdam edilenlerin sayısının yaklaşık olarak 4.5 milyon olduğunu ve bunların %10'ununda yabancıların oluşturduğunu ileri sürerek, yabancı kaçak işçi sayısının 450 bin civarında olduğu ifade edilmiştir.

Teksif Sendikasının yapmış olduğu bir araştırmada ise, Trakya bölgesindeki tekstil fabrikalarında çalışan her 20 işçiden 3'ünün Romanyalı kaçak işçi olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla sadece bu bölgede yaklaşık 200 bin yabancı kaçak işçinin düşük ücretli ve sosyal maliyetsiz olarak çalıştırıldıkları anlaşılmaktadır (Ekin, 2000:270).

Resmi verilere göre ise (Emniyet Genel Müdürlüğü), 1999 yılı itibari ile 62.947 yasadışı göçmen olayının tescil edildiği bildirilmektedir. İleri sürülen görüşler ve resmi verilere bakıldığında oranlar arasında büyük farklar bulunmaktadır. Belirtilen

rakamlar arasında büyük farkların olması ülkemizdeki enformel istihdamın boyutlarının büyüklüğü ve bu istihdam biçimi içerisinde kendi ülkemizin vatandaşlarının yoğun olarak yer almasından kaynaklandığı da ileri sürülebilir. Bunun içindir ki enformel sektörde bulunanların ne kadarının yerli veya yabancı kaçak işçi olduğu ayrımı ve tahmini yapılmasına da engel oluşturduğu gibi yabancı kaçak işçilik ile yerli enformel istihdamın karıştırılmasına da yol açmaktadır.

D. YABANCI KAÇAK İŞÇİLİĞE İLİŞKİN ÖNLEMLER

Yabancı kaçak işçilerle mücadelede de kuşkusuz ki en önemli görev denetleme işlevini üstüne alan gerekli kurumlara düşmektedir. Ancak bu görevi yerine getirmesi gereken kurumların diğer kamu kurum ve kuruluşları ile bilgi akışını sağlayacak ortak veri tabanı yokluğu, koordinasyonsuzluk ve kadro yetersizliği önemli bir sorundur. Nitekim yabancı kaçak işçiliğin ana depolarından olan İstanbul ilimizdeki ikiyüzbinin üzerinde bulunan işyeri, mevcut iş müfettişleri ile bir yılda bunların sadece %5'inin denetlenebilmesi mümkün olabilmektedir (Lordoğlu,1998:247). Yabancı kaçak işçilikle mücadelede kadro yetersizliğine rağmen, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı, mevcut personeli ile denetim etkinliğini arttırabilmek için değişik yöntemler uygulamaya başlatacaklarını belirtmektedirler. Bununda öncelikli olarak İstanbul'da uygulamaya konacağı, şehri 200 bölgeye ayırarak hangi bölgenin o gün denetleneceğinin her sabah kura ile belirlenmesi gibi projeler üretilmektedir.

İçişleri Bakanlığı tarafından da 20.08.1999 tarihli genelge ile ülkemizde sorun olmaya başlayan yabancılar ile mücadelede etkinlik sağlayabilmek için ilgili bakanlıklar ve kuruluşlarla işbirliği ve koordinasyonun sağlanmasında yarar

görüldükçe, bu yaklaşım çerçevesinde ilgili kurumlara şu görevlerin düştüğü belirtilmektedir: Dışişleri Bakanlığı tarafından yapılması gerekenler; ülkemize gelmek isteyen kişilere verilecek vize için iş ve nakdi imkanlarda yeterlilik aranması, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın; 506 sayılı SSK yasasına aykırı kaçak çalışan yabancı ve uyruksuzların tespit edilerek güvenlik birimlerine bildirilmesi ve yasal işlemlerin yapılması, Hudut Kapılarının Bulunduğu İl Valiliklerinin; Hudut kapılarına gelen yabancıların 5682 Sayılı Pasaport Kanunu'nun 8. maddesi gereğince, "serseri ve dilencilerin, delilik ve bulaşıcı hastalıklı olan; ülkemizin taraf bulunduğu suçlular anlaşması yapılmış ülkede sanık veya hükümlü bulunanların; ülkemizin asayişini bozacakları sezilenlerin; fahişelik veya fuhuş yapan/sevk edenlerin; kalma süresi için yeterli parası bulunmayanların; gideceği ülkeye gitmek için Türkiye'den transit geçiş vizesi almamış olanların; pasaportunu taşıdığı ülkenin dilini bilmeyenlerin ülkemize sokulmamları istenmektedir.

Sanayi Odası Başkanlığı tarafından sadece İstanbul'da 700 bin kaçak işçi vardır iddiaları üzerine de 2000 yılının Mart ayında İçişleri Bakanlığı tarafından özellikle İstanbul'da kaçak yabancı işçileri yakalamak için özel bir talimat hazırlanmıştır. Bu talimata göre, izinsiz olarak çalıştıkları tespit edilen yabancıların vize sürelerine bakılmaksızın sınır dışı edilmeleri kararı alınmıştır (Ekin, 2000:270).

Yabancı kaçak işçiliğinin en fazla mağdurlarından biri konumunda bulunan AB ülkelerinin de kaçak çalışan üçüncü ülke vatandaşları ile mücadeleye yönelik denetimlerini arttırmalarının yanında özel önlemlere de başvurdukları görülmektedir. İngiltere de 1996 yılında işverenlere yanlarında çalışanların oturma ve çalışma izinlerine sahip olmalarını sağlama yükümlülüğü getiren yasa çıkarılmış, Portekiz ve Yunanistan da ise göçmenlerle

ilgili yasalar değiştirilmiştir (TİSK, 2000:25). İrlanda da ise 1998 yılında yapılan yasal düzenleme ile yasadışı kaçak işçi çalıştıranlara 50 bin paund dan beş yıla kadar hapis cezası verilmesi öngörülmüştür (www.cgi.com). AB. ülkelerine olan yabancı kaçak işçiliğinin bir kısmı da mülteci durumuna dönüşmektedir. Yasa dışı göçmenler ile gerçek anlamdaki mültecileri birbirinden ayırt edebilmek için AB ülkeleri Dublin Anlaşmasını gerçekleştirmişlerdir. Bu Anlaşmaya göre herhangi bir üye ülkeye mülteci statüsünün tanınması için başvuruda bulunmuş olan bir kimsenin bu talebinin ilgili ülke tarafından reddedilmesi durumunda, bunun tüm üye ülkeler tarafından geri çevrilmiş olarak kabul edileceği esasını içermektedir.

Göç hareketlerini denetim altına almak arzusunda olan AB. özellikle, Türkiye'den bu ülkelere yönelik hareketin hız kazandığı dönemlerde, ülkemizin bu girişimlere yönelik daha radikal ve caydırıcı önlemler alması talebinde bulunduğu bilinmektedir. AB'ne tam üyelik yolunda bulunan Türkiye'nin de yasadışı göçün önlenmesinde birlikle ortak eylem politikalarını benimsemesi durumunda, AB'ne olan göçün hızı yavaşlayacağı gibi ülkemize de olumlu yansımaları olabilecektir. Bunun da etkisi ülkemize transit geçiş amacıyla gelen, bu amacı gerçekleştirene kadar veya hedefine ulaşamayıp geri dönme kararı alana kadar kalan (Daha öncede belirttiği gibi bu süreç dört yıla kadar uzayabilmektedir.) veya arzuladığı yere gidemeyip kalma kararına dönüştürenlerin ya da tamamen burada çalışmak için gelenlerin oranlarının düşerek görülebileceğidir.

III. SONUÇ

Gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki farklılığın sonucu olarak göç olayı ortaya çıkmaktadır. Ülkeler arasındaki ekonomik, sosyal ve demografik

gelişme faklılığının artması göçüde hızlandırmaktadır. Siyasal- dinsel baskılar, savaşlar ve çatışmalarda göçe ivme kazandıran diğer etkenlerdir. Bu faktörlerin yanı sıra göçün hız kazanmasında medya, özellikle TV, Telefon iletişimi de bu yönde önemli rol oynamaktadır.

Gelişmekte olan ve kendi insanına yeteri kadar iş yaratamayan, işgücü arzı fazlası bulunan ülkeler için dışarıya işgücü akışı önemli ekonomik avantajlar sağlamaktadır. Çünkü istihdam artışından fazla nüfus artışı olan ülkeler için göç bir sübap vazifesi görmektedir. İşsizlere iş imkanı sağlayamayan hükümetler, dışarıya giden işgücü sayesinde işsizlik baskısından kurtuldukları gibi onların yurtdışındaki birikimlerini ülkelere göndermeleri ile birlikte, ödemeler dengesine olumlu katkılarından da yararlanmaktadır. Örneğin yurtdışında bulunan 1.3 milyon işçimizin Merkez Bankası kayıtlarına göre gönderdikleri meblağ, 1998 yılında 5.4 milyar dolar, 1999 da 4.5 milyar dolar ve 2000 yılında da 4.6 milyar dolar olarak gerçekleşmiştir. Karşılıksız döviz girdisi olarak nitelenen bu miktarlar ülkemiz ekonomisi için önemli katkıda bulunmaktadır.

Ancak göçün ne kadar zaman ve hangi boyutta sürdürülebileceği ise her an patlayabilecek bir balona benzemektedir. Nitekim ülkemizden 1960'lı yıllarda başta Almanya olmak üzere Batı Avrupa ülkelerine olan işgücü göçü ekonomimize katkıda bulunmasının yanında işsizliğin yaratabileceği olası sosyal baskıların ortadan kalkmasına da yardımcı olmuştur. Yetmişli yıllara kadar devam eden bu süreç, meydana gelen petrol şokunun batı ülkelerinin ekonomilerinde durgunluğa sebebiyet vererek yasal göçün önemli ölçüde durmasına neden oluşturmuştur.

Ekonominin enstrümanlarındaki farklılaşmanın, değişimin veya bozulmanın sonucu olarak artan işsizlerin veya bazı

siyasilerin temel argümanları, göçmenler geldiler işlerimizi ellerimizden aldılar yönünde olmaktadır. Sonuçta göçe maruz kalan ülkedeki işsizliğin nedeni olarak da göçmenler boy hedefi gösterilirler. Oysa ki yapılan çalışmalarda elde edilenlerden tamamen tersi sonuçlar çıktığı görülmektedir. Kanada'nın göçmen işçiler bakımından en yoğunluklu olan Britanya Kolombiyası hakkında veriler kullanılarak, büyüyen göç oranlarının işsizliği sadece kısa vadede arttırdığı, uzun vadede ise göçmenlerin işgal ettikleri iş sayısından daha çok iş imkanı yarattıkları görülmüştür (Gross, 1998:22). 1960'lı yılların başından beri yurt dışında en fazla işçimizin bulunduğu Almanya'da da benzer özellikler görülmektedir. Çalışan insanımızın Almanya'nın GSMH'ye yaptıkları katkı 78.6 milyar DM'ye ulaştığı, dünün misafir işçilerinin artık yerliler halini aldıkları, Türk işletme ve girişimlerinin zaman içinde hızla geliştikleri gözlenmektedir. 1985 yılına kadar kurdukları işletme sayısı 22.000, toplam yatırım miktarı 3.8 milyar DM, yıllık ciroları 17.2 milyar DM ve toplam çalışan sayısı 77.000 iken bu 1995 yılında; 40.500 işletmeye, toplam yatırım 8.3 milyar DM'ye, yıllık ciroları 34.0 milyar DM'ye, toplam çalışan sayısı 168.000'e, 1999 yılında da; 55.200 işletmeye, toplam yatırım tutarı 12.4 milyar DM'ye, toplam yıllık ciroları 50.3 milyar DM'ye ve bu işletmelerde çalışanların toplamı da 293.000'e ulaşmış bulunmaktadır. Türk işletmelerinde çalışanların yaklaşık 54.000'ini Almanlar ve 29.000'inide diğer göçmenler oluşturmaktadır. 1999 yılı verilerine göre, AB'ne üye ülkelerdeki insanlarımızın sayısı 3.4 milyonu bulmakta ve bunların tamamının kurdukları işletme sayısı 73.200'e, toplam yatırım miktarı 15.4 milyar DM'yi, toplam yıllık ciroları 61.2 milyar DM'yi ve bu işletmelerde çalışan sayısı da 366.000'i bulmaktadır. AB ülkelerindeki Türklerin toplam GSYİH'ye katkıları 107.8 milyar DM'yi bulmakta, bu miktarda Lüksemburg'un GSYİH'sinin 2.5 katını ve Yunanistan'ın GSYİH'sinin yüzde 51'ine eşit

bir durumdadır (Şen, 2001:118-120). İleri sürülen iddiaların aksine zaman içinde göçmenlerin kabuk değiştirdikleri, işgücü yapılarının farklı nitelik kazandıkları, çalışan durumundan önemli ölçüde çalıştıran konumuna geçtikleri anlaşılmaktadır.

Çeşitli faktörlerden dolayı yasal göçe ilişkin getirilen kısıtlamalar veya engellemelerdeki artış ise göçün değişik bir versiyonu olarak ta nitelendirilen yasadışı göçün hızlanmasına neden oluşturduğu belirtilmektedir. Yasadışı göç yeni bir olay olmamasına rağmen bu yöntemin kim tarafından, ne zaman ve nerede başladığına ilişkin bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat Jesse Jackson'un tezine bakılacak olunursa Amerika'daki ilk yasadışı yabancı Christopher Columbus'tur (Stöbbe,2000:13). Belki de bu yöntemi ilk gerçekleştiren odur diyebiliriz.

Yabancı kaçak işçilik hareketine maruz kalan ülkelerde, bu olayın gerçek boyutlarını ortaya koyabilmek için sağlıklı bilgi elde edilememektedir. Hangi ülkede olursa olsun tahmini rakamlar arasındaki fark çok fazla olmaktadır. ABD'lerinde bulunan yabancı kaçak işçilerinde 6 – 11 milyon arasında oldukları ileri sürülmektedir. Ancak önemli olan bu durumun yoğunlaşarak enformel istihdam biçimi içinde kabul edilebilir makul sınırları aşmamasıdır. Aksi durumda yasal otoritenin ve mevzuatlarında yaptırım gücünün azalmasına neden olabilecekleridir. Yabancı kaçak işçilerin sayısındaki artışın onları sosyal güvenceden yoksun, düşük maliyetle çalıştıran işverenlerin diğerlerine göre nispi olarak avantajlı duruma geçtiklerini görececek olan diğer işyerlerinin de bu yöne, hatta yerli işçilerin dahi kayıt dışı çalıştırılmalarının artmasına neden oluşturma riski bulunmaktadır. Kayıt dışı çalışmanın artması kaçan vergi, primler vs. nedenlerden dolayı kamu gelirlerinin düşük gerçekleşmesine de neden olabilmektedirler.

Yasal göçmenlerin veya işçilerin sürekli olarak durumlarında onlara sunulan hak ve

hürriyetler bakımından bir çok ülkede gelişme kaydedilirken, yabancı kaçak işçi olarak çalışan işçilerin durumlarının iyileşmesi gibi bir şey söz konusu olamamaktadır. Çünkü ülkedeki varoluşları veya çalışmalarının yasal düzene aykırı durum oluşturması onların bir insan olarak dahi asgari kamusal haklardan yoksun kalmalarına neden olmaktadır.

Yasal düzenlemelerimizin yetersizliği ve mücadeledeki deneyimsizlikler ise ülkemizdeki kaçak yabancı sayısının gün geçtikçe artmasına neden olmaktadır. Ülkemizde kurumlar arasında koordinasyon ve bilgi akışını sağlayacak sistemin henüz hayata geçirilememiş olmasının da bunda önemli etkisi bulunmaktadır. Bu sebeple, kamu hukuk ve otoritesinin tesisi bakımından yeni yasal düzenlemeler yoluna gidilmeli ve beraberinde sivil ve kolluk tedbirleri arttırılmalıdır.

Ancak şu da bir gerçektir ki, ister dünyanın en gelişmiş ülkesinde, en ağır yasal düzenlemeler ve polisye önlemler alınsa bile bu yasadışı göçün önüne geçmede yeterli olamayacaktır. Dünyadaki ülkeler ve bölgeler arasındaki mevcut ekonomik ve sosyal dengesizlikler (Halen yeryüzünde 3 milyara yakın insan açlık sınırında yaşamını sürdürmektedir.) azaltılmadıkça, dün olduğu gibi bugün ve yarın da bütün gayri insani koşullarına rağmen, emeğin sınır ötesi marjinal hareketinin sürmesi kaçınılmaz gözükmektedir.

KAYNAKÇA

1. Arayıcı, Ali. (1995), *Dış Göç Olgusu ve Zararları*, İstanbul
2. Ekin, Nusret. (2000), *Türkiye'de Yapay İstihdam ve İstihdam Politikaları*, İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yay.,
3. Elliot, Robert. (1997), *Karşılaştırmalı Çalışma Ekonomisi*, Ankara: Ankara Ün.
4. The Federation for American Immigration Reform (FAIR) Issue Brief 5/1997, *Immigration Overview*, <http://www.fairus.org/04121604.htm> (04.08.2001)
5. Friedrich Ebert Vakfı. (1995), *Türkiye'de Yabancı Kaçak İşçilik*, İstanbul
6. Gezgin, M. Fikret. (1994), *İşgücü Göçü ve Avusturya'daki Türk İşçileri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi İktisat Fak. Yay. No:546,
7. Gökdere, Y. Ahmet. (1978), *Yabancı Ülkelere İşgücü Akımı ve Türk Ekonomisi Üzerine Etkileri*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yay., No:23
8. Gross, Dominique M. (1998), "Immigration Flows and Regional Labor Market Dynamics", International Monetary, Fund Working Paper, April
9. Güven, Sami. (1996), *Uluslararası İşçi Gücünün Sosyal Politika Sorunları*, Bursa: Ceylan Yay.,
10. Hancock, John D. (1997), "Immigrants: Keep or Keep Out?", March 20, <http://www.dismal.com/thoughts/immigration.stm> (27.08.2001)
11. Illegal Immigrants expelled from Paris Church, August 23, (1996), <http://www.cgi.cnn.com> (27.08.2001)
12. Illegal Immigration and Multiculturalism. <http://www.balkaunity.org/immigrat/english/nwoim migr.htm> (08.08.2001)
13. International Organization for Migration. (1995), *Transit Migration In Turkey*, Migration Information Programme December
14. Kaçakçılık ve Organize Suçlarla Mücadele Daire Başkanlığı Bülteni, 1998
15. Kazgan, Gülten. (1997), *Küreselleşme ve Yeni Ekonomik Düzen*, İstanbul: Altın Kitaplar Yay.,
16. Kirişçi, Kemal. (1998), "Bilanço 1923-1928", *T.C. 75 Toplu Bakış Uluslararası Kongre C:1*, 10-12 Aralık, Ankara: Türk Tarihi Vakfı
17. Koç, Yıldırım. (1995), *Türkiye'de Yabancı Kaçak İşçilik* (Yayınlanmamış eser), Şubat
18. Lordoğlu, Kuvvet. (1998), "Türkiye'de Enformel İstihdam ve Bir Boyut", Cumhuriyetin 75. Yılında Endüstri İlişkilerinde ve Emek Piyasalarının Düzenlenmesinde Devletin Rolü ve İşlevleri, *Türk Endüstri İlişkileri Derneği III. Uluslararası Endüstri İlişkileri Kongresi 14-16 Ekim*
19. Migration: Social Aspects. (1968), "International Encyclopedia of the Social Sciences" Vol:10
20. Migration News. (1998), Vol:5, No:1 January, <http://migration.ucdavis.edu/mn/archive-mn> (08.08.2001)
21. Migration News. (1998a), Vol:5, No:3 March, <http://migration.ucdavis.edu/mn/archive-mn> (08.08.2001)
22. Migration News. (2000), Vol:7, No:8 August, <http://migration.ucdavis.edu/mn/archive-mn> (08.08.2001)
23. Migration News. (2000a), Vol:7, No:4 April, <http://migration.ucdavis.edu/mn/archive-mn> (08.08.2001)
24. Migration News. (2001), Vol:8, No:1 January, <http://migration.ucdavis.edu/mn/archive-mn> (08.08.2001)
25. Miller, Mark J. (1995), Employer Sanctions in France: From the Campaign Against Illegal Alien Employment to the Campaign Against Illegal Work, *U.S. Commission On Immigration Reform Research Paper*
26. Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu. (2000), *Avrupa Birliği'nde "Kayıtdışı Çalışma" Konusunda İzlenen Politikalar ve Türkiye Açısından Değerlendirme*, Yayın No:199 Ağustos
27. Oğuzkan Turhan. (1971), *Yurtdışında Çalışan Doktorlu Türkler: Türkiye'den Başka Ülkelere Yüksek Seviyeli Eleman Göçü Üzerine Bir Araştırma*, Ankara: O.D.T.Ü. Fen ve Edebiyat Fak. Yay. No:23
28. Ökçün, A. Gündüz. (1962), *Yabancıların Türkiye'de Çalışma Hürriyeti*, Ankara: Türkiye İş Bankası Yay.,
29. Reisoğlu, Seza. (1973), *Yabancılar Yönünden İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku*, Ankara: Ankara Ün. Hukuk Fak. Yay.,
30. Straubhaar, Thomas. (2001), *New Migration Need A NEMP (A New European Migration Policy) And Not (only) A German Einwanderungsgesetz*, *Hamburg Institute of International Economics*, Research Paper
31. Stöbbe, Holk. (2000), *Undocumented Migration in the USA and Germany. An Analysis of the German Case with Cross - References to the U.S Situation*, The Center for Comparative Immigration Studies Working Paper No:4, San Diego
32. Şen, Faruk. (2001), "Almanya ve Avrupa Birliği'nde Türk Girişimciler", *Mercek Yıl:6*, S:22 Nisan